

ANALYSE Leegloop van katholieke kerken in Noord-Holland lijkt nauwelijks te stuiten

Wat is er nog over van het Rijke Roomsche Leven?

Het is nog maar zestig jaar geleden dat de katholieken in Noord-Holland roomser waren dan de paus. Het katholicisme was hier niet alleen een religie maar een levensstijl die vooral rond kerst met fanatisme werd ingevuld. Nu dreigen 99 van de 164 resterende kerken dicht te moeten.

Peter de Waard

De kerk is op de waterkoude zondag warm opgestookt voor de aanwezige gelovigen uit de omgeving. Op de eerste zondag van de advent - 27 november - vindt in de Willibrordus parochiekerk in Heiloo een regionale viering plaats. De jonge pastoor Mike Nachtegaal (38) - 'twee meter lang en luidruchtig', zoals hij zich vorig jaar in deze krant afficheerde - en veteraan Igno Osterhaus (75) - 'als ik niets zou doen, zou ik ziek worden' - gaan voor. Osterhaus heeft zijn eigen Surinaams koor uit Amsterdam meegenomen dat in de eigen landstaal het Kyrie, Credo en Agnus Dei zingt. Naast die uit Heiloo zijn er parochianen uit de drie Egmondse, Limmen en Akersloot. Een kleine 200 in totaal. Dat betekent dat de Willibrordus voor een derde vol zit.

Zestig jaar geleden hadden de gelovigen in die parochies zeven kerken tot hun beschikking en nog een handvol (klooster)kapellen

waarvan vele op zondag drie diensten (vroegmis, hoogmis, late mis) organiseerden. Dat waren de hoogtijdagen van het Rijke Roomsche Leven.

“
Er waren zo weinig mensen dat ik ook maar ben afgehaakt

De deelname aan de kerkelijke rituelen was toen nergens in de wereld zo hoog als in Noord-Holland. Bijna 100 procent ging naar de zondagsmis. Terwijl in de katholieke provincies Limburg en Brabant het katholicisme werd gevierd met de kroeg na de kerk, carnaval en publieke processies, was dat ten noorden van de rivieren een overlevingsstrijd. Daar voelde iedereen nog de littekens van schuilkerken, processieverboden en achterstelling. Met name in de katholieke enclaves in West-Friesland waren het nog letterlijk strijders voor het geloof. Zij koesterden de erfenis van Westfriese zouavens die een eeuw eerder de Heilige Stoel verdedigden.

Jan Willem Wits - voormalig perschef van het aartsbisdom Utrecht - zegt dat qua aantal roepingen of missionarissen er tussen het noorden en zuiden niet zoveel verschillen waren. 'Maar cultureel waren er wel verschillen. Het is toch anders of iedereen katholiek is in een dorp of dat de ene helft

protestant is en de andere helft katholiek.'

Begin jaren zestig groeiden katholieke kinderen nog met wierook en wijwater op. De zondags-

dienst, de rozenkrans en het avondgebed waren niet alleen een automatisme, ook de dagelijkse mis. In het katholieke Egmond aan den Hoef maakte de juffrouw van de eerste klas aantekeningen wie wel en niet in de kerk kwam, hetgeen met koeienletters in het rapport werd gezet. Velen konden als misdienaar eerder de katholieke gebeden in het latijn opdreunen dan de tafel van vier.

Kerkelijk hoogtepunt

Kerst was ooit het absolute hoogtepunt van de rijkelijk gevulde katholieke agenda. In de zogenoemde advent - de vier weken voor kerst - werden de kinderen volkomen geïndoctrineerd met het geloof. Na de ochtendmis begon de schooldag met een gebed, vervolgens moest de catechismus uit het hoofd worden geleerd - 'waarom zijn we op aarde?' en daarna moesten kaarsjes worden ingekleurd. 'Aap, noot,

“
In Volendam leunen de katholieken nog op hun identiteit

→ Lees verder op de volgende pagina

Kerstmis in een vrijwel lege Sint-Janskathedraal in Den Bosch.

→ Vervolg van de vorige pagina

mies' was bijzaak, net als het optellen van 2 en 3. De eerste kerstdag was een religieuze uitputtingslag: 's nachts om vier uur uit het bed voor de nachtmis die een uur later begon en tweënhalf uur duurde - drie missen op een rij. Daarnaast was er 's middags lof. Het enige uitje was een kerstkribbe in een andere grote kerk.

Maar in Noord-Holland sloeg de secularisatie ook harder toe toen begin jaren zestig het tij keerde. Misschien kan die in 1964 worden gezet. In dat jaar viel de introductie van de anticonceptiepil samen met de modernisering van het Tweede Vaticaans Concilie zoals de mis in de eigen taal en de komst van de televisie. In de woorden van een aflevering van het satirisch programma 'Zo is het toevallig...' in dat jaar maakte het kruis plaats voor de televisie-antenne en veranderde het Onze Vader-gebed in van 'Geef ons heden ons dagelijks programma'.

Beatmissen

De fundamenten van 1600 jaar katholicisme werden in de daarop volgende vijf jaar ook in Noord-Holland weggeslagen. Met beatmissen en andere liberalisering werd een wanhoopspoging gedaan de nieuwe generatie aan zich te binden. Maar stukje voor stukje verbrokkelde het geloofsgebouw. De resterende missen die er nog zijn, vinden plaats voor tientallen mensen. Soms zijn het er zo weinig dat het gemakkelijker is om die rond de eettafel in de pastorie te houden. Het is knusser en kost minder dure energie.

Parochiecoördinator Marieke Hoetjes van de St. Willibrordus is op deze adventzondag blij met de flinke toeloop van gelovigen uit

FOTO ANP

andere dorpen, al is het aantal mensen onder de 50 jaar op één hand te tellen. 'Tsja, we hebben nog de kerst- en nieuwjaarsviering hier. Daarna gaat de kerk voorlopig op slot en houden we de vieringen in de Kerkstraat - de koffieruimte - van het parochiegebouw naast de kerk', zegt ze.

De energiekosten zijn niet meer op te brengen. Het verwarmen van een kerk voor een mis van ruim één uur vergt al gauw 400 megawattuur. Bij een prijs van 3 euro per megawattuur is dat 1200 euro. Eén blik in de collecteschaal is voldoende om te zien dat dit bedrag niet wordt terugverdiend. Het

zijn vooral muntstukken, enkele briefjes van vijf en één of twee tientjes. In sommige kerken zou een entree van 100 euro moeten worden geheven om de dienst kostendekkend te maken wat tegen alle principes van het katholicisme in gaat.

Bomans en Reve

De enige oplossing is een reorganisatie. Het bisdom Haarlem-Amsterdam heeft nu nog 120 parochies met 167 kerken. Daarvan staan 99 kerken op de nominatie om te worden gesloten. Er heerst grote onzekerheid omdat nu nog geen parochie weet of de eigen kerk zal blijven voortbestaan. 'Daar gaat het bisdom over. Wij kunnen hoogstens een advies geven. Hopelijk horen we voor Pasen iets', zegt pastoor Paul Stomph in Volendam. Andere bisdommen zijn nog niet zo ver. Het bisdom Rotterdam die over de Zuidhollandse gemeenten gaat, heeft wel de parochies gefuseerd, maar nog geen visie ontwikkeld wat er met de 158 kerken moet gebeuren.

Het bisdom Haarlem-Amsterdam legt zich erbij neer dat de secularisatie een onomkeerbaar proces is. De misbruikschandalen en de terugloop van het misaanbod na corona zijn nieuwe klappen. De cijfers over de afname van het kerkbezoek in het bisdom Haarlem-Amsterdam zijn onthutsend. In 1965 waren er 1659 kerkgangers per parochie op zondag. Tien jaar later was dat al gedaald naar 793. In 2000 was dat verder gezakt tot 254. En nu komen er per parochie nog maar 122 mensen naar een wekelijkse mis, terwijl het aantal parochies is gehalveerd. Veel katholieken die allang niet meer praktiserend gelovige waren, gingen nog wel naar een kerstviering. Enkele jaren geleden verkochten kerken nog kaarten voor de nacht-

mis. Maar komende kerst zijn vele katholieke kerken ook niet meer dan half of driekwart vol. Jörgen Vijgen, archivaris van het bisdom, zegt dat de terugloop veel met de individualisering heeft te maken. 'Religie was ook een sociaal fenomeen. Mensen identificeerden zich in de vorige eeuw met hun geloofsgemeenschap. Juist met kerst zochten mensen zingeving, ook als ze niet in de hemel of de bijbel geloofden, en wilden ze mensen uit hun eigen omgeving zien.'

De rol van de televisie is niet te onderschatten geweest. De pastoor had niet langer alleen de wijsheid in pacht. De Noord-Hollandse schrijver en humorist Godfried Bomans wist als televisiepersoonlijkheid het calvinistische katholicisme te relativiseren. Later stak de tot het katholicisme bekeerde schrijver GK van het Reve ('De roomse kerk is een poppenkast en de rol van Jan Klaassen wordt vervuld door de paus') op de buis de draak met het geloof.

Heilloose oorlog

In de gemeente Heiloo lag er tot dan een soort van denkbeeldige muur tussen het katholieke gebied ten zuiden van de Stationsweg en het protestantse ten noorden. In de periode van het Rijke Roomsche Leven waagden katholieken zich bijna niet ten noorden van de Stationsweg. Dat was ook niet nodig. In het zuiden waren de katholieke winkels en verenigingen geconcentreerd, net als de katholieke meisjes- en jongensschool. Daar was de St. Willibrordus Kerk, het katholieke klooster en het R.K. psychiatrisch centrum, net als het bedevaartsoord Onze Lieve Vrouwe ter Nood.

Het waren twee werelden, veroorzaakt door 'de Heilloose oorlog' van 1924. De gemeente telde toen 3171 inwoners van wie 1725 katho-

“
Ooit was bijna 100 procent van de inwoners katholiek

Kerkdienst door pastoor Paul Vlaar in de Sint Victor RK parochie Obdam. FOTO ANP

De kathedraal Sint Bavo in Haarlem in kerstseer. FOTO ANP

liek waren. Dorpshistoricus Jaap de Graaf: „Eind 1924 besloot de lokale toneelvereniging Falkland het stuk 'Allerzielen' van de socialist Herman Heijermans op te voeren in de Rustende Jager. Pastoor Van Meeuwen vroeg de protestantse burgemeester Nicolaas van Foreest de opvoering te verbieden, omdat hierin de rooms-katholieke kerk werd bespot." Van Foreest weigerde. Katholieken goiden daarop de ruiten van De Rustende Jager in. Nadat met politiebewaking de voorstelling door werd gezet, verbood de pastoor de katholieken nog langer met protestanten op dezelfde vereniging te zitten. In korte tijd werden een eigen katholieke toneelvereniging Het Masker, een eigen fanfare St. Caecilia, een eigen voetbalvereniging HSV en verenigingsgebouw Bruno opgericht. Die vonden allemaal onderdak ten zuiden van de Stationsweg. Ten noorden van de Stationsweg woonden de protestantse heren van Heiloo. Daar waren de protestantse kerken, de openbare en christelijke scholen. De katholieke winkels zaten aan de zuidkant, die van de protestanten aan de noordkant. Regelmatig waren er ychtpartijen tussen katholieke jongeren en protestante leeftijdgenoten. Tot ver in de jaren vijftig waren er zelfs twee Sinterklaasoptochten in Heiloo: de protestantse Sint met witte handschoenen begon zijn intocht bij Nijenburg in het noorden, de katholieke bij het Brunogebouw in het zuiden.

Godsontering en vuilpraterij

Het katholieke lint op de geestgronden zet door tot in de bollenstreek. „In Heemstede vestigden zich veel katholieke Brabanders die werk vonden in de blekerij”, zegt historicus Henk Krol. Postbus 2 in Heemstede was vanaf 1936 een begrip onder katholieken in heel

het land. Vanaf dit adres streed activist Herman Divendal tegen 'godsontering en vuilpraterij'. In 1923 werd in Heemstede het kleinseminarie Hageveld voor priesterstudenten geopend. En Heemstede was rijkelijk bedeeld met kloosters, waarvan de broeders en nonnen les gaven op de katholieke scholen. Een van de katholieke voormannen was de politicus Jan Bomans die met zijn gezin - waarvan twee kinderen het klooster gingen en een de bekende schrijver Godfried Bomans was - op landgoed Berkenrode woonde. Nu is Hageveld een gewone school. Van de twee kerken - de neogotische Bavokerk en de Cuyperskerk Onze Lieve Vrouwe Hemelvaart - dreigt er er één dreigt te worden gesloten. De Jozefkerk in Bennebroek, waarmee Heemstede een parochie vormt, is sinds maart al dicht.

Koomens trauma

Het catholicisme in West-Friesland was het meest heftig. In zijn in 1975 verschenen boek 'God Bewaar me' schetste sportjournalist Theo Koomen een inktzwart beeld van zijn katholieke jeugd in het dorp Wervershoof. De obsessieve viering van het roomse leven was voor hem een traumatische ervaring, waarvan de gevierde televisieverslaggever zich niet kon losmaken. De pastoor wilde zijn doodgeboren zusje Alie niet begraven, omdat ze niet was gedoopt en met de schande van de erfzonde was belast. Zijn 79-jarige moeder Griet zei Theo vlak voor haar dood: 'Ik zal jullie allemaal in de hemel zien, behalve Alie'. Zelf voelde hij zich enorm schuldig toen hij als priesterstudent een stijve kreeg. „Ik bad en ik bad, maar kon het niet voorkomen.” Tiny Berkhout van de Stichting Oud Wervershoof: „Bijna 100 procent van de inwoners was toen katholiek. In 1963 werd de openba-

FOTO ANP

re school opgeheven, omdat er nog maar drie leerlingen over waren." Het veranderde toen in de jaren zestig de nieuwbouw op gang kwam en mensen met een ander geloof Wervershoof binnenkwamen. Het aantal eerste communicantjes is nu zo sterk afgenomen, dat het ritueel soms moet worden afgelast. Sinds enkele maanden is de lokale Werenfriduskerk nog maar één mis in de vier weken, niet in de kerk zelf maar in de 'inzet', een ruimte in de pastorie. De andere drie zondagen moeten gelovigen naar Onderdijk, Andijk of Medemblik. De 82-jarige pater Jan van Dril die in dit cluster de mis leest, ziet

ook een voordeel aan het terugge-lopen kerkbezoek. „De vanzelfsprekendheid van het catholicisme is er vanaf. Wie nu nog in de kerk is veel bewuster met het geloof bezig.”

Gemeenschapszin

Niet iedere pastoor maakt zich ongerust over de daling van het aantal kerkgangers bij de komende kerstvieringen. Pastoor Paul Stomph van de Vincentiuskerk en Mariakerk in Volendam rekent op volle kerken met 800 gelovigen. „Met kerst verenigen de Volendammers zich. In beide kerken zijn met kerst drie vieringen gepland - zes in totaal." Niet dat Volendam niets merkt van de secularisatie. Ook daar loopt het kerkbezoek terug. Maar bij belangrijke gebeurtenissen zoeken de bewoners van het katholieke dorp de kerk weer op. „Hier leunen de katholieken nog op hun identiteit", zegt Stomph die de parochie in Volendam al elf jaar leidt. „Dat heeft misschien ook te maken met de geschiedenis. Volendam ligt ingeklemd tussen de Edam en Monnickendam die na de reformatie protestant werden. Volendam bleef katholiek. Zo had de Stomph in 2022 nog 130 doopjes en 156 begravenissen in de kerk." Alleen trouwen in de kerk gebeurt ook hier niet vaak meer. „Afgelopen jaar niet meer dan negen", zegt hij. Lokaal historicus Dick Bond zegt dat 'Volendammers zich vastklampen aan het geloof van hun voorvaderen'. Zij hebben hun eigen gebruiken, hun eigen dialect, hun eigen palingsound en sociale gemeenschap.

Maar ook hier is het een achterhoedegevecht. Bond zegt zelf niet meer in de kerk te komen. „Ik ging vrijdagavond maar er waren zo weinig mensen dat ik ook maar ben afgehaakt.”

“
Verwarmen
kerk voor de
mis kost nu
bijna 1200 euro

Een redelijk volle kerk tijdens de kerstviering in de Kathedrale Basiliek Sint Bavo in Haarlem.

FOTO ANP